

De eerste had betrekking gehad op het gouvernementeel toezicht op de dorpsvoorgangers en alle overigen die als leraren, *goeroe's*, godsdienstonderwijs gaven. In 1905, toen het gouvernement bevreesd was geweest dat zich in Indië een Pan-Islamisme zou ontwikkelen hetwelk zich tegen het Nederlands gezag kon keren, was in de eerste z.g. *goeroe*-ordonnantie bepaald dat alle *goeroe's* een schriftelijke vergunning moesten hebben van het bestuur (op Java de regenten, in de zelfbestuursgebieden in de Buitengewesten de sultans en andere volkshoofden, elders in de Buitengewesten de BB-ambtenaren) en dat het bestuur er bovendien op moest toezien dat de *goeroe's* met hun onderwijs geen verzet predikten – bestuurders waren dat jegens wie menige *goeroe* een zekere animositeit koesterde: jegens de BB-ambtenaren omdat zij Nederlanders waren, jegens de inheemse bestuurders omdat zij hun beleid op de *adat*, niet op de Koran baseerden. Twintig jaar later, in 1925, werd een tweede *goeroe*-ordonnantie uitgevaardigd die in zoverre een verzachting van de eerste inhield dat de *goeroe* voortaan geen vergunning diende aan te vragen – hij moest zich echter wèl bij de bestuurders laten registreren en hij bleef aan hun controle onderworpen. Op Java en elders in de archipel werd die nieuwe ordonnantie met sterke wrevel ontvangen, maar toen zij in '28 ook op West-Sumatra van kracht werd verklaard, rees onder de Islamietische Minangkabauers een zo algemeen verzet, vooral ook gesteund uit kringen van de *Mohammadijah*-beweging, dat het gouvernement bakzeil moest halen: West-Sumatra viel nadien buiten de nieuwe regeling.

Hoeveel sterker het geestelijk verzet van de inheemse wereld was geworden, bleek overtuigend na de behandeling van de ontwerp-'wilde scholen'-ordonnantie.

Dat ontwerp hield in dat alle 'wilde scholen' (scholen zowel voor jongeren als voor volwassenen) voortaan een vergunning moesten hebben van de hoofden van gewestelijk bestuur die zich zouden laten voorlichten door de onderwijsinspectie welke deel was van het gouvernementensapparaat – het ontwerp ging dus wezenlijk verder dan de ordonnantie uit '23 die slechts had voorgeschreven dat de 'wilde scholen' ter kennis moesten worden gebracht aan de hoofden van gewestelijk bestuur. In de Volksraad werd van verscheidene kanten, ook van inheemse zijde, betoogd dat er alle reden was om de 'wilde scholen' onder controle te stellen (er waren er die zich bedriegelijk 'Hollands-Inlandse school' noemden, een van de inheemse Volksraadsleden sprak van 'ten hemel schreiende toestanden'¹), maar andere inheemse leden spraken zich met

¹ Aangehaald in van der Wal: *Onderwijsbeleid*, p. 522.